

Ватан Ю. П., аспірантка кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

МЕТАКОГНІТИВНА АКТИВНІСТЬ ТА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Дослідження метапізнання в контексті навчальної діяльності можна вважати окремим напрямком, в межах якого вивчаються питання, що мають надзвичайно важливе практичне значення. Ці питання охоплюються не лише психологією, а й іншими науками, зокрема педагогікою та лінгвістикою, що підкреслює значущість проблематики. Дослідження метакогнітивних процесів у навчальній діяльності в ході стрімкого розвитку вчення про метапізнання майже одразу набули великої популярності, що зумовлюється різними причинами: по-перше, саме в цій діяльності їх прояв є найбільш помітним; по-друге, безсумнівною є можливість знаходження широкого практичного застосування ідеям і знанням, отриманим в результаті наукових пошукувань у цьому напрямку; по-третє, історично метапізнання вперше було експериментально досліджене саме в дітей шкільного віку, що одразу звернуло увагу вчених на цю вікову категорію і спонукало на продовження досліджень в тій діяльності, яка є провідною в цьому віці.

Серед найбільш актуальних питань, що вивчаються в означеному контексті, можна визначити наступні: зв'язок метакогнітивних процесів із загальною обдарованістю учнів (Дж. Александер, П. Ченг, Б. Шор, Г. Лі Свонсон), загальні та специфічні для певної області знань метакогнітивні стратегії (М. Вінман, Г. Шроу, В. Шнайдер, Л. Редер, Т. Риш), зв'язок метакогнітивних процесів із академічною успішністю (К. Отані, Є. Фріцше, С. Кронер, М. Гендель). Незважаючи на те, що багатьма дослідженнями підтверджується вплив метакогнітивних процесів на певні параметри навчальної діяльності, на нашу думку, цей вплив може бути не одностороннім. Ми

припускаємо, що метакогнітивна активність як ступінь свідомої включеності в процеси регуляції когнітивної діяльності не лише впливає на навчальну діяльність, але, в свою чергу, може зумовлюватися ставленням суб'єкта до навчання загалом, значущістю для людини цієї діяльності та її провідними мотивами.

Однією з найбільш широких теорій мотивації, авторами якої є Е. Десі та Р. Райан, пропонується континуум мотивів, на одному полюсі якого знаходяться екстернальні стимули людської активності, як-от зовнішній примус або нагороди, а на іншому – інтернальні, коли факторами, що спонукають до діяльності, виступають визнання її важливості та прийняття її як цінності. Чим ближче мотив до екстернального полюсу, тим менш стабільним він є, оскільки залежить переважно від зовнішніх умов і, навпаки, чим ближче розташування мотиву до інтернального полюсу, тим більш автономною є поведінка людини, тобто залежною від її вибору, що зумовлюється прийняттям людиною цінності певної діяльності, і підпорядкованою її власним вольовим зусиллям [1].

На нашу думку, найбільш впливовими для метакогнітивної активності можуть бути внутрішні мотиви, оскільки, якщо спиратися на теорію самодетермінації, їх домінування пов'язане з автономністю особистості, тобто її здатністю вільно здійснювати вибір власної поведінки, усвідомлено обирати спосіб дій, а саме усвідомлена регуляція лежить в основі метакогнітивної активності. Переважання внутрішніх мотивів навчальної діяльності може також свідчити про те, що вона визнається студентами власною цінністю, а, отже, має певне значення для них. Значущість діяльності або ситуації для людини є однією з умов активізації метакогнітивних процесів, на яку вказував ще Дж. Флейвел [2]. Для перевірки висунутої гіпотези нами було проведено дослідження з використанням наступних методик: 1) «Самооцінка метакогнітивних знань та метакогнітивної активності» Ю. В. Скворцової та М. М. Кашапова; 2) «Метакогнітивна включеність в діяльність» Г. Шроу (в адаптації О. І. Перікової та В. М. Бизової); 3) «Академічна саморегуляція» Р. Райана і Д. Коннелла.

В результаті кореляційного аналізу були виявлені зв'язки між показниками

метакогнітивної активності та певними видами мотивів навчальної діяльності (Табл. 1).

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції показників метакогнітивної активності та типів мотивації

		Типи мотивації				
		Зовнішні мотиви	Інтроєктовані мотиви	Ідентифіковані мотиви	Власне спонукання	Індекс автономії
МкАкт				.551**	.478**	.432*
МкЗн				.387*	.402*	.472*
КомпМкР	Планування	.384*		.428*	.370*	.398*
	Контроль	.401*	.495**	.379*	.553**	.436*
	Оцінка		.382*			

Примітки: 1) умовні позначення: метакогнітивна активність – МкАкт, метакогнітивні знання – МкЗн, компоненти метакогнітивної регуляції – КомпМкРег; 2) рівні значущості взаємозв'язків: $p \leq 0,05$ – «*» та $p \leq 0,05$ – «**»; 3) $n = 30$.

Як ми бачимо, метакогнітивна активність позитивно корелює з ідентифікованими мотивами та «власним спонуканням» (або інтегрованими мотивами). Ці види мотивації, згідно теорії Е. Десі та Р. Райана, належать до внутрішніх і вважаються такими, що володіють високою стабільністю. В основі ідентифікованої мотивації лежить прийняття людиною базової цінності певної поведінки або діяльності, в цьому разі навчальної, що сприяє інтеріоризації регулювання, тобто поведінка регулюється не зовнішніми, а внутрішніми чинниками [3]. Інтегративні мотиви вважаються мотивами ще більш високого рівня, оскільки вони вже входять до загальної структури мотивації особистості, тобто займають певне місце в ієрархії. Отже, при домінуванні цих двох видів мотивів, коли можна говорити про високий рівень самодетермінації особистості, її поведінка (що стосується навчальної діяльності) є більшою мірою автономною, тобто такою, що залежить від її власного вибору [1]. Це створює, на нашу думку, умови для активізації метакогнітивних процесів, оскільки, по-перше, визнання людиною певної діяльності важливою та значущою для себе може зумовлювати підвищення контролю за

перебігом цієї діяльності через бажання виконувати її на високому рівні, по-друге, високий рівень самодетермінації та автономії особистості загалом визначає здатність людини до свідомої регуляції у різних сферах життя та діяльності.

Було виявлено також взаємозв'язки між окремими метакогнітивними процесами та певними видами мотивів навчання. Так, контроль за власними когнітивними процесами позитивно корелює з усіма видами мотивів, планування – із зовнішніми, ідентифікованими та інтегрованими мотивами, а оцінка перебігу власної пізнавальної діяльності – з інтроектованими. Встановлено також зв'язок між метакогнітивними знаннями, тобто знаннями про власні когнітивні процеси та стратегії управління ними, і такими видами мотивації як ідентифікована та інтегрована.

Отже, відношення між метакогнітивною активністю та навчальною діяльністю можна описати за допомогою поняття взаємовпливу: рівень метакогнітивної активності та якість метакогнітивних процесів впливає на академічну успішність студентів, а ставлення до навчальної діяльності, в свою чергу, може визначати рівень метакогнітивної активності. Одним із факторів, пов'язаних з метакогнітивною активністю в процесі навчальної діяльності, як було встановлено, є тип мотивації. Сприятливою умовою для активізації метакогнітивних процесів є домінування ідентифікованих та інтегрованих мотивів, які належать до так званої автономної форми регуляції поведінки.

Список використаних джерел:

1. Deci E., Ryan R. The “What” and “Why” of goal pursuits: human needs and self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 2000. Vol. 11, № 4. P. 227-268.
2. Flavell J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*. Stanford University, 1979. № 10. P. 906-911.
3. Ryan R., Connell J. Perceived locus of causality and internalization: examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1989. Vol. 57. № 5. P. 749-761.